

УДК: 821.161.2“19”

Г 15

Володимир ГАЛИК

**ГОЛОВНІ РЕДАКТОРИ
ДІАСПОРНОГО ЧАСОПISУ У США “СВОБОДА” –
КОРЕСПОНДЕНТИ ІВАНА ФРАНКА**

У дослідженні на основі неопублікованих і досі маловідомих широкому загалу епістолярних джерел простежено процес становлення та розвитку співпраці Івана Франка з головними редакторами діаспорного часопису у США “Свобода”. Установлено, що редактори цього часопису публікували перекладацькі праці та поетичні твори як за життя, так і після смерті українського вченого.

Ключові слова: Іван Франко, Нестор Дмитрів, Іван Ардан, Стефан Макар, українська діаспора у США, газета “Свобода”, листи.

Постановка проблеми. Відомим є той факт, що Іван Франко впродовж усієї наукової діяльності намагався підтримувати зв'язки з вітчизняними та зарубіжними редакціями часописів. Це не дивно, адже особистість українського генія кінця ХІХ – початку ХХ ст. була однією з найвідоміших, про яку добре знали як удома, так і у світі, намагалися налагодити з ним різного роду співпрацю. Такій авторитетності І. Франка сприяло те, що він вільно писав чотирма та перекладав чотирнадцятьма мовами, а це, зрозуміло, дало змогу налагодити знайомства та тісне співробітництво із визначними діячами європейської та світової літератури, культури, мистецтва, редакціями газет тощо. Його справедливо вважають великою людиною, а залишена творча й епістолярна спадщина, на наш погляд, ще довго буде сприяти доповненню автобіографічних даних І. Франка, його товаришів по науковій ниві та ін. Актуальним у цьому плані є вивчення його епістолярної спадщини

з головними редакторами зарубіжних часописів, зокрема діаспорного часопису “Свобода”, адже саме ці джерела, при ґрунтовному вивченні й аналізі, дадуть змогу заповнити прогалини співробітництва українського вченого з цією газетою та з її редакторами.

Аналіз останніх досліджень засвідчує, що зв’язки та співробітництво І. Франка з головними редакторами діаспорного часопису у США “Свобода” в сучасному українському франкознавстві фактично не досліджене. У франкознавчих працях було розглянуто на основі опублікованих і досі невідомих широкому загалу епістолярних джерел лише питання Франкового наміру емігрувати до Америки та визначено причини не реалізації цього задуму [1]. Побіжно тему Франкового співробітництва із діаспорними часописами торкався діаспорний дослідник-франкознавець Лука Луців. Зокрема у праці “Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість” він писав: “...Іван Франко таки безпосередньо співпрацював із “Свободою” і в десяти роковини її прислав для надрукування на її сторінках віршований переклад з німецького балади Августа Бюргера “Цісар і ігумен”. Під цим перекладом, що займає повних дві шпальти “Свободи” (точніше одну шпальту – В. Г.), подано дату: Львів, дня 15-го листопада 1903...”. [3, 315].

Зважаючи на відсутність окремого дослідження з проблеми співпраці Івана Франка з редакторами часопису “Свобода”, ставимо собі за *мету* на основі чималої маловідомої їх епістолярної спадщини простежити процес становлення та розвитку їх співробітництва.

Перш ніж проаналізувати співробітництво Франка із часописом, наголосимо, що вчений позитивно ставився до редакцій україномовних газет у США. Так, аналізуючи стан української літератури за 1898 р., зачепивши проблему українських видань у США (часописи “Америка”, “Свобода”), І. Франко зазначив, що “крім інформаційних матеріалів, ця газета вміщує також белетристичні твори, передруковує все, що є визначного в українській пресі. З американського українського середовища досі ще ніхто не став настільки відомим, щоб міг бути включеним до літератури: лише Нестор Дмитрів виявився добрим спостерігачем життя” [16, 13].

Нестор Дмитрів був його добрим приятелем та підтримував із ним тісні наукові зв'язки. Зокрема про це свідчать його два листи до І. Франка. 15 січня 1896 р., коли Н. Дмитрів став редактором “Свободи”, написав листа, у якому просив дозволу популяризувати його твори поміж українців Америки. З цього приводу він писав: “... почуваємось до обов'язку просити Вас о ласкаве зіволене передруковувати Ваші оповідання в нашій “Свободі”. Понеже нові видання Ваші недоступні для наших людей на разі, зі взгляду на дуже слабкий імпорт книжок з Галичини, сподіємося, що не будете противні – якщо ми за помочю “Свободи”, будемо познакомляти людей з Вашими знаменитими оповіданнями” [I, 299].

Відповідь І. Франка була позитивною, оскільки у липні 1896 р. Н. Дмитрів разом із листом до вченого надіслав гонорар за вірш, який призначався для “Свободи” у розмірі трьох американських центів [II, 465].

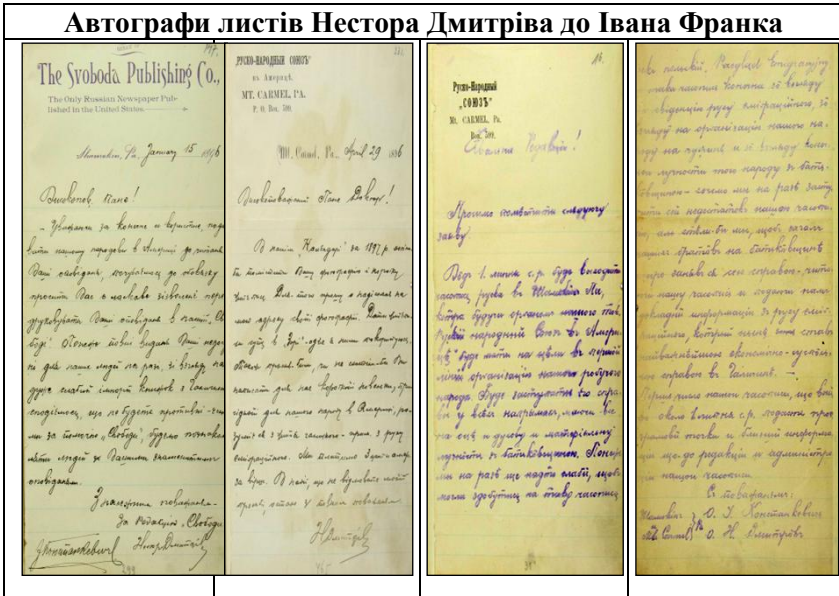
Ще будучи редактором часопису “Свобода”, Н. Дмитрів планує заснувати перший “Календар Українського Народного Союзу”. У 1896 р. він розпочинає підготовку видання. З цього приводу, 29 липня цього ж року священник пише І. Франку: “У нашім “Календарі” за 1897 р. хотіли би помістити Вашу фотографію і коротку житєпись. Для того прошу о надіслане на мою адресу свої фотографії”. Водночас Н. Дмитрів просить ученого написати для майбутнього видання коротку статтю на тему еміграційного руху, яка прислужилася б українцям у Америці [II, 465].

Подальша історія справи з видання Н. Дмитрієвим першого номера “Календаря Українського Народного Союзу” вимальовується із наступного листа до І. Франка (був тоді вже редактором журналу “Житє і слово”), в якому повідомляє, що на 1 липня 1897 р. заплановане видання першого числа “Календаря”, і тому просить ученого подати замітку про це у часописі “Житє і слово”. Розповідаючи про “Календар”, Н. Дмитрів підкреслює, що він має стати головним органом Українського Народного Союзу в Америці та сприяти організації місцевого українства та підтримувати їх зв'язки з

Нестор Дмитрів

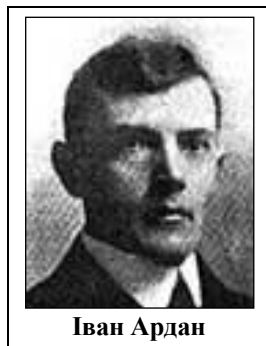
батьківщиною. На його думку, цей часопис поки що не матиме такої сили як польський “Przeгляд Emigracyjny”, але його редакція буде докладати максимум зусиль, щоб подавати найцікавіші матеріали з історії української еміграції в Америці, оскільки ця проблема є “найважливішою економічно-суспільною справою в Галичині” [III, 31 – 32].

Хочемо зазначити, що Іван Франко безпосередньо співпрацював зі “Свободою” та підтримував зв’язки з її наступними редакторами. Про це свідчать три листи четвертого редактора “Свободи” – Івана Ардана. Його кореспонденції до Франка охоплюють період 1896 – 1898 рр. Перший лист датується 27 серпня 1896 р. Із його змісту дізнаємося, що він адресувався редакції часопису “Kurjer Lwowski”, де в цей час працював І. Франко.

Автор листа розпитує вченого про журнал “Житє і Слово”, оскільки, як стверджує, не має ані примірників, ані інформації про видання. І. Ардан надсилає І. Франку два долари на передплату журналу за 1893 р. і просить надіслати всі його числа.

Якщо сума буде замалою, то він зобов'язується відправити після отримання часопису. Водночас І. Ардан просить ученого написати “короткий ескіз про Русинів ото хоч би заг[оловком] “Забутий народ” до котрого з американських місячників” [V, 607 – 608]. Далі автор розповідає про можливий зміст Франкової статті. За його словами, це має бути не дуже велика стаття, оскільки американці не “люблять довгих річей читати”, та складатися з таких актуальних історичних проблем: “князя котрого – Хмельницького і теперішні типи галицькі і українські. Крім того можна б дати Шевченка, Драгоманова та ін... можна б перейти історію Русинів, вказуючи на роки, яку вони відіграли в загальнім поступі європейскім... Як Русини радят собі в своїй біді і які їх вигляди на будучність”. Далі він радить ученому розповісти, що майже 200 тис українців знайшли гостинний притулок на американській землі. Пропонує також згадати про віросповідання “русинів”, православ'я та як унія шкодить українцям у контексті національного занепаду [V, 608 – 609].

Підсумовуючи, І. Ардан зазначає: “Впрочім думаю, що Ви добродію самі се все дуже добре розумієте і певно не забудете звернути увагу на річі вказані”. Розмір статті мав становити 6 – 8 сторінок звичайного формату. За словами кореспондента, ця праця стане дуже корисною для українських американців, які пам'ятають своє коріння та традиції, бо місцеві часописи популяризують лише грецьку, польську, російську та інші культури, оминаючи українську [V, 609].

Завершуючи листа, І. Ардан просить І. Франка, у разі згоди, взятися до роботи одразу ж після отримання листа і вказати свої умови. Редактор “Свободи” обіцяє йому добру плату за статтю та просить також надіслати ілюстрації і портрети, які б доповнювали текст [V, 609 – 610].

Наступний лист отець І. Ардан написав 9 вересня 1897 р. Будучи членом Українського (Руського) Народного Союзу, він секретарював на четвертій Конвенції в Мейфілді [4]. З цього приводу він пише: “Дня 8 червня с[его] р[оду] на вечорку

відбувшімся з нагоди конвенсії “Союза” в Mayfield, нам ухвалено заладити товариство, котрого цілею булоб спомагати матеріально рух людовий поміж рускими мужиками в Галичині”. Продовжуючи розповідь, акцентує, що того вечора було зібрано 61 долар 40 центів і організовано товариство, для якого поки що не вироблено назву через суперечності. Проте з метою запобігання розтрати цих коштів, було постановлено надіслати їх для української радикальної партії Галичини на таких умовах: “а) що гроші ті будуть триматись в свіданні нібито від других, під назвою: “Фонд Русинів американських на ціль руско-укр[аїнської] рад[икальної] пратії в Галичині”, б) що каждоразове отримання грошей буде поквитоване а “Гром[адському] Голосі” взглядно органі партії рад[икальної], с) що так само в “Гром[адському] Гол[осі]” взглядно органі партії рад[икальної] буде публіковано коли і на яку ціль і яку суму з тих грошей ужито” [VI, 155 – 158].

Побіжно, за словами І. Ардана, було прийняте рішення “задля недогідности переписування ся з кількома людьми іменувати Вас В[исоко]п[оважний] Добродію своїм мужем довірія, на котрого руки всі гроші будуть пересилатись і есліж би однак Ви, задля яких причин клопоту того на себе прийняти не хотіли – просити Вас вказати нам другого відповідального на се чоловіка”. Редактор також зазначав, що відповідно до тих ухвал, І. Франкові надіслано суму в розмірі 61 долар 90 центів (61 дол. 40 цент. – сума початкового збору; 50 центів – добір до початкової суми). Інформацію про жертводавців І. Ардан не подавав, вважаючи, що вона займе багато місця в газеті [VI, 158 – 159].

Далі кореспондент повідомив українського вченого, що отримав тільки 2 і 4 книжки часопису “Жите і Слово” за 1897 р. Аналогічною була ситуація і з часописом “Громадський Голос” – “дістаю дуже нерегулярно – багато чисел мені бракує”. Тому просить І. Франка повідомити його до кінця року, скільки потрібно ще грошей доплатити за ці часописи. Завершуючи листа, редактор ділиться із ученим своїми міркуваннями щодо “Громадського Голосу”, який, на його думку, повинен мати кілька своїх представників у Америці, щоб розповсюджувати та популяризувати газету серед українських американців. Тому потрібно встановити ціну на цей часопис для американців і

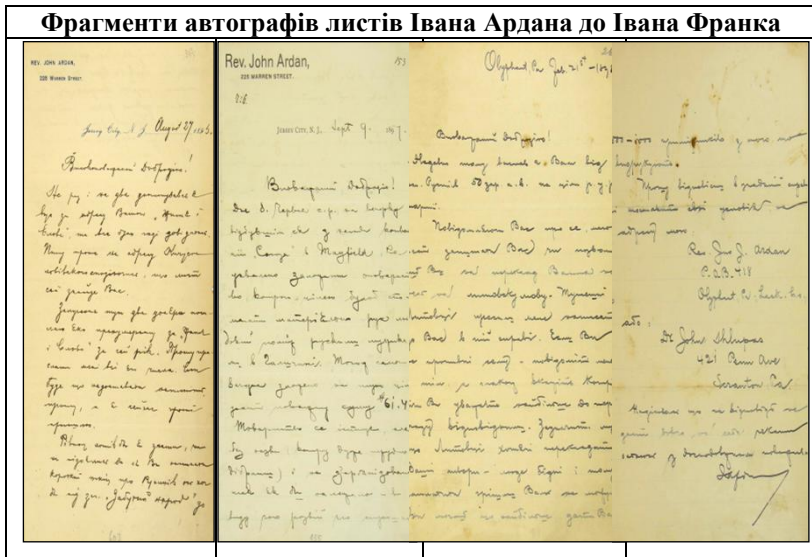
зробити для нього рекламу. Зі свого боку, часопис “Свобода” публікував би на своїх шпальтах адреси передплатників у Америці та подавав оголошення “Громадського Голосу”. До аналогічної роботи І. Ардан закликає редакцію “Громадського Голосу”. Ціна для передплатників “Свободи” становила б 1 долар на рік. Такий вид співпраці він хотів більш детально обговорити із своїм попередником – редактором “Свободи” – Стефаном Макаром [VI, 159 – 160].

У останньому листі до І. Франка від 21 [вересня] 1898 р., І. Ардан розповідає про те, що недавно надіслав йому від “американських Русинів” 50 доларів для потреб Русько-української радикальної партії. Водночас просить дозволу на переклад литовською його творів, оскільки американські литовці виявляли бажання ознайомитися з творчістю українського вченого. Далі редактор пише: “Слі Ви не противні сему – повідомте мене о тім, а також вкажіть котрі річи Ви уважаєте найбільше до перекладу відповідними. Зазначити мушу, що Литовці хочачі перекладати Ваші твори – люди бідні і тому заплатити грішми Вам не можуть. Они моглиб що найбільше дати Вам 500 – 1000 примірників з того, що видрукують”. Завершуючи листа, просить не баритися з відповіддю та подає контактні адреси в Оліфанті та Скрентоні [IV, 41 – 42].

Від цього моменту, і аж до смерті І. Франка, жодних епістолярних джерел від наступних редакторів часопису “Свобода” до нас не дійшло. Але це не дає жодних підстав твердити, що він припинив співпрацю з редакцією часопису. Зокрема, відомим є той факт, що з нагоди десятиліття газети “Свобода”, учений надіслав до її редакції віршований переклад балади німецького письменника А. Бюргера “Цісар і ігумен”, яка була розміщена на другій сторінці 21 числа “Свободи” за 1904 р. У преамбулі до Франкового перекладу редакція помістила такі слова: “Імя сего славного нашого письменника звісне майже кожному Русинowi-Українцеви. Навіть селяне та малі діти знають

Стефан Макар

его і залюбки читають его твори. Іван Франко, хлопський син. Родив ся 1856 року в дрогибицькім повіті, в Галичині. Кінчив університет у Львові. Задля любови свого народу та люботи “меншого брата”, перетерпів багато на своїм віку від чужих і від своїх, але не подав ся духом. Своїми незвичайними здібностями, непохитною, самостійною вдачею та своєю муравлиною працею виборив собі не лиш перше місце поміж своїми, але також зискав повагу у чужих так для свого імени як і для руского (українського – В. Г.) слова та всеї руско-української нації. Его дуже численні та ріжнородного змісту твори перекладають на ріжні европейські мови. Іван Франко є справді гордостією руско-української нації” [2, 2]. Ушанувала І. Франка “Свобода” й у 1913 р. – її накладом було видано його повість “Перехресні стежки” [15, 585].

Найбільше Франкознавчої рубрики на шпальтах “Свободи” було опубліковано після смерті Івана Франка, а саме у перші три місяці. Так, у числі 83 “Свободи” від 11-го липня 1916 р., на другій сторінці часопису було опубліковано його некролог, гімн “Вічний революціонер”, спогади І. Свенціцького

про вченого, які було передруковано із часопису “Киевская Мысль” (число 143 від 5 червня 1916 р.), вірш Д. Камінського “На спомин Іванови Франкови” та досить розлогу статтю “Національне нещастя”, де у контексті Першої світової війни стверджується, що смерть І. Франка стала ще одним нещастям для українського люду [5, 2].

У 84 числі “Свободи”, у рубриці “По смерті Івана Франка”, редакція газети перелічила заходи, які будуть проведені “Українською Народною Громадою” та “Просвітою” в Нью-

Йорку впродовж червня-серпня 1916 р. На другій сторінці газети було опубліковано “Каменярі” Франка й розміщено таку рекламу: “Купуйте переписні картки (посткарти) Івана Франка” [12, 2].

У наступних номерах публікувалася інформація “У справі фонду ім. Івана Франка”, передруковувались матеріали про смерть ученого з інших діаспорних європейських газет [9, 2]. Згодом редакція “Свободи” по частинах друкувала поему Франка “Мойсей” [6, 4; 13, 4; 10, 4; 7, 4; 14, 4; 11, 4; 8, 4], а у 90-му числі – вірш “Мойому читачеві” [14, 3].

Висновки. Підсумовуючи, підкреслимо, що франкознавча рубрика була присутня у значній кількості чисел “Свободи” й це у майбутньому може стати окремим предметом дослідження, а подані нами сюжети щодо співпраці І. Франка з головними редакторами часопису української діаспори у США “Свобода” дають змогу ствердити, що вчений активно співпрацював із ними та вів листування, у якому обговорював різні напрями двосторонньої співпраці.

Джерела та література

I. Дмитрів Н. (“The Svoboda Publishing Co”). Лист до І. Франка від 15 січня 1896 р. із США. – Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України (далі – І. Л.). – Ф. 3. – Спр. 1613. – С. 299.

II. Дмитрів Н. (Руско-Народный Союзъ). Лист до І. Франка від 29 квітня 1896 р. із США. – І. Л. – Ф. 3. – Спр. 1613. – С. 465.

III. Дмитрів Н. та ін. (Руско-Народный Союзъ). Лист до І. Франка від [червня 1897 р.] із США. – І. Л. – Ф. 3. – Спр. 1613. – С. 31 – 32.

IV. Ardan J. [Ардан І.] Лист до І. Франка від 21 [вересня] 1898 р. із Оліфанту. – І. Л. – Ф. 3. – Спр. 1624. – С. 41 – 42.

V. Ardan J. [Ардан І.] Лист до І. Франка від 27 серпня 1896 р. із Джерзі-Сіті. – І. Л. – Ф. 3. – Спр. 1613. – С. 607 – 610.

VI. Ardan J. [Ардан І.] Лист до І. Франка від 9 вересня 1897 р. із Джерзі-Сіті. – І. Л. – Ф. 3. – Спр. 1626. – С. 155 – 160.

1. Галик В.М. Нереалізований план еміграції Івана Франка до Америки (США) (за листами до Івана Франка) // Людинознавчі студії : Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред. кол. Т. Біленко (гол. редактор), В. Бодак, В. Возняк та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2013. – Вип. 26. Філософія. – С. 169 – 179.

2. Краєві Русини Заморским Братам // Свобода. Ювілейне Число. – 1904. – Четверь 26-го Мая. – Ч. 21. – С. 2.
3. Луців Л. Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість. – Нью Йорк – Джерзі Ситі : В-во “Свобода”, 1967. – 655 с.
4. о. Іван Ардан // Кравченко. О. Головні редактори “Свободи” 1893 – 1993. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.svoboda-news.com/pro_svobodu/kravchenuk.htm.
5. Свобода. Урядовий орган Українського Народного Союзу. – 1916. – Второк 11-го Липня. – Ч. 83. – С. 2.
6. Свобода. Урядовий орган Українського Народного Союзу. – 1916. – Второк 18-го Липня. – Ч. 86. – С. 4.
7. Свобода. Урядовий орган Українського Народного Союзу. – 1916. – Второк 25-го Липня. – Ч. 89. – С. 4.
8. Свобода. Урядовий орган Українського Народного Союзу. – 1916. – Второк 1-го Серпня. – Ч. 92. – С. 4.
9. Свобода. Урядовий орган Українського Народного Союзу. – 1916. – Субота 15-го Липня. – Ч. 85. – С. 2.
10. Свобода. Урядовий орган Українського Народного Союзу. – 1916. – Субота 22-го Липня. – Ч. 88. – С. 4.
11. Свобода. Урядовий орган Українського Народного Союзу. – 1916. – Субота 29-го Липня. – Ч. 91. – С. 4.
12. Свобода. Урядовий орган Українського Народного Союзу. – 1916. – Четвер 13-го Липня. – Ч. 84. – С. 2.
13. Свобода. Урядовий орган Українського Народного Союзу. – 1916. – Четвер 20-го Липня. – Ч. 87. – С. 4.
14. Свобода. Урядовий орган Українського Народного Союзу. – 1916. – Четвер 27-го Липня. – Ч. 90. – С. 3 – 4.
15. Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К. : Наукова думка, 1984. – Т. 41. – 682 с.
16. Франко І. Українська література за 1898 р. // І. Франко. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К. : Наукова думка, 1981. – Т. 32. – С. 7 – 13.

Галык Владимир. Главные редакторы диаспорного журнала в США “Свобода” – корреспонденты Ивана Франко. В исследовании на основе неопубликованных и до сих пор малоизвестных широкой общественности эпистолярных источников прослежен процесс становления и развития сотрудничества Ивана Франко с главными редакторами диаспорного журнала в США “Свобода”. Установлено, что редакторы журнала “Свобода”

публиковали переводческие труды и поэтические произведения как при жизни так и после смерти украинского ученого.

Ключевые слова: Иван Франко, Нестор Дмитрив, Иван Ардан, Стефан Макар, украинская диаспора в США, газета “Свобода”, письма.

Halyk Volodymyr. Editors-in-chief of diaspora magazine *Svoboda* in the USA as correspondents of Ivan Franko. In the research, on the basis of unpublished and until now not popular to wide public epistolary sources, the process of formation and development of Ivan Franko’s collaboration with the editors-in-chief of diaspora magazine *Svoboda* in the USA has been traced. It has been proved that editors of magazine *Svoboda* published his translated and original poetic works both during the lifetime and after death of the Ukrainian scientist.

Key words: Ivan Franko, Nestor Dmytriv, Ivan Ardan, Stefan Makar, Ukrainian diaspora in the USA, magazine *Svoboda*, letters.